

**ПОРИ РОКУ У ПРОЕКЦІЇ КОМПОЗИТОРСЬКОГО СТИЛЮ
МИСЛЕННЯ АНТОНІО ВІВАЛЬДІ ТА АСТОРА П'ЯЦЦОЛЛИ ЯК
ДІАЛОГ КУЛЬТУР ВИТОНЧЕНОГО «BAROCCO» І ПРИСТРАСТНОГО
«TANGO-NUOVO»**

Резнік Олена Сергіївна,
доктор філософії,
доцент кафедри мистецької освіти
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Стаття предметом обговорення актуалізує питання здійснення наукових розвідок в аспекті звернення музикознавців до класичних першоджерел світового музичного мистецтва, зокрема епохи бароко. Означивши цикл скрипкових концертів А. Вівальді «Чотири пори року» досконалим продуктом італійського музичного мистецтва XVII століття, авторка статті втілює музикознавчий аналіз твору за такими спрямуваннями: композиційна архітектоніка, жанрове призначення, матеріальне втілення змісту музики в контексті структурної форми, системний взаємозв'язок тонального плану. Дотримуючись принципу аналогії, дослідниця здійснює детальний розгляд чотирьох композицій-танго А. П'яццолли «Пори року в Буенос-Айресі» в контексті визначення основних розділів-епізодів, які виконують формоутворювальну функцію структурної організації кожної частини циклу. Об'єднавши отримані результати музикознавчого аналізу, науковиця шляхом застосування методу порівняння визначає споріднені та відмінні ознаки композиторського стилю мислення А. Вівальді та А. П'яццолли на прикладі обраної митцями спільної теми «Пори року». Здійснюючи підсумки наукової розвідки, музикознавиця резюмує на реалізації артистами Львівської обласної філармонії мистецького проєкту «Пори року: 4+4», який на думку дослідниці є

довершеним втіленням діалогу витонченого «barocco» А. Вівальді і пристрасного «tango-nuevo» А. П'яцолли.

Ключові слова: пори року (весна, літо, осінь, зима), композитор, цикл, концерт, barocco, tango-nuevo, бандонеон, скрипка, solo, оркестр, tutti.

Цикл скрипкових концертів «Чотири пори року» італійського композитора Антоніо Вівальді (1678–1741) як безкінечне і безмежне явище інструментальної виконавської культури епохи бароко до часів нашого сьогодення визначається першоджерелом, яке здійснює функцію духовного, естетичного і мистецького наповнення сучасного суспільства. Не обмежуючись лише цією функцією, славнозвісний продукт традиційного досконалого мистецтва італійського бароко зумовлює бажання у сучасних композиторів втілити власне інтерпретаційне довершення одвічної теми буття природи.

Не безпідставно сформулювавши цикл скрипкових концертів, присвячених різним сезонним декадам природи як «Суперечка гармонії з винаходом», Антоніо Вівальді здійснив професійний виклик майбутнім поколінням творців музики. Композитори сучасності як представники особливого мистецтва чуттєво-емоційних музичних образів на духовному рівні власної екзистенції відчують цей виклик і прагнуть до імпровізації на задану тему, тим самим реалізують нову інтерпретаційну версію першоджерела. Сприйнятливим до запрошення у форматі «діалог культур» виявився аргентинський бандонеоніст і композитор Астор П'яцолла (1921–1992), який створив цикл із чотирьох композицій-танго «Пори року в Буенос-Айресі».

Перш ніж ознайомитись із сучасною інтерпретаційною версією аргентинського композитора, втілимо розгляд першоджерела – скрипкових концертів циклу «Чотири пори року» Антоніо Вівальді. Композиційна архітектоніка скрипкових концертів циклу «Чотири пори року» Антоніо

Вівальді має наступні конструкційні складові змістового наповнення:

Концерт № 1 «Весна», опус 8:

- сонет – поетичний вірш,
- I частина Allegro «Прийшла весна»,
- II частина Largo «Сплячий пастух»,
- III частина Allegro Danza Pastorale «Сільський танець».

Концерт № 2 «Літо», опус 8:

- сонет – поетичний вірш,
- I частина Allegro non molto «Зозуля. Горлиця. Плач селянина»,
- II частина Adagio e piano – Presto e forte «Відпочинок у літню спеку»,
- III частина Presto «Літня гроза».

Концерт № 3 «Осінь», опус 8:

- сонет – поетичний вірш,
- I частина Allegro «Танець та пісня селянських хлопців»,
- II частина Adagio molto «Безтурботний сон селян після свята урожаю»,
- III частина Allegro «Полювання».

Концерт № 4 «Зима», опус 8:

- сонет – поетичний вірш,
- I частина Allegro non molto «Атмосфера зимового холоду»,
- II частина Largo «Відпочинок біля каміна»,
- III частина Allegro «Жанрова сцена закінчення зими»[1].

Цикл скрипкових концертів «Чотири пори року» Антоніо Вівальді означається як віртуозний твір з кількох частин, в якому відбувається інструментальне змагання скрипаля-соліста і камерного оркестру. Тобто за всіма ознаками він відповідає жанру concerto grosso (великий концерт) [2]. Сформована композитором партитура циклу концертів «Чотири пори року» має розподіл за партіями: Violino Principale, Violino Primo, Violino Secondo, Alto-Viola, Organo e Violoncello. Кожному з чотирьох концертів приурочено епіграф у форматі сонету – вірша в традиціях європейської романтичної лірики, який своїм змістовим викладом формує аналогічність сприйняття поетичного і

музичного образів. Структурна ієрархія кожного концерту має ознаки тричастинної форми, застосування якої дозволяє співвіднести три частини кожного з чотирьох концертів до системи відліку часу, що об'єднує дванадцять місяців у природній календарний рік: *концерт «Весна»* (І частина – березень, II частина – квітень, III частина – травень), *концерт «Літо»* (І частина – червень, II частина – липень, III частина – серпень), *концерт «Осінь»* (І частина – вересень, II частина – жовтень, III частина – листопад), *концерт «Зима»* (І частина – грудень, II частина – січень, III частина – лютий) [3].

Дотримуючись загально естетичної концепції інструментального змагання, композитор використовує у перших та третіх частинах кожного концерту старовинну концертну форму, сутність якої полягає у наступному. Виклад і організація музичних сегментів базується на чергуванні ритурнелю (головної теми), яка при повторних проведеннях піддається трансформаційним змінам і утворює нові модифікаційні епізоди. Функція таких епізодів-інтермедій полягає у з'єднанні окремих частин музичного твору в єдине ціле. Застосування даної музичної форми аргументує і наявні поєднання елементів solo скрипки і tutti оркестру з вільними почерговими переходами із сольного в оркестровий формат, і у зворотному напрямі, тобто навпаки. Ліричні другі частини всіх чотирьох концертів витримано у старовинній двухчастинній формі або у простій двухчастинній формі із зміною тонального плану по відношенню до крайніх частин: *концерт «Весна»* (І частина – Мі-мажор, II частина – до-дієз-мінор, III частина – Мі-мажор), *концерт «Осінь»* (І частина – Фа-мажор, II частина – ре-мінор, III частина – Фа-мажор), *концерт «Зима»* (І частина – фа-мінор, II частина – Мі-бемоль-мажор, III частина – фа-мінор). У концерті «Літо» тональний план всіх трьох частин незмінний – соль-мінор.

В. О. Ракочі досліджуючи характерні риси концертів Антоніо Вівальді, встановлює їх основні стильові ознаки: *вживання* інтонаційно виразних і досить тривалих мотивів *ritornelli*, матеріал яких інколи розвивався навіть в сольних епізодах; *залучення* в *ritornelli* музичного матеріалу, який складається з

кількох відносно завершених мотивів; *формування* ретельно продуманої партії соліста, що поєднує блиск і наспівність; *застосування* секвенції як одного з основних засобів розвитку музичного матеріалу; *використання* тональних схем для яких притаманна рельєфність зіставлень з бездоганною музичною логікою [4, с. 190].

Історія створення чотирьох композицій-танго Астора П'яццолли «Пори року в Буенос-Айресі» має власні особистісні аспекти. В основу художнього образу композицій-танго покладено особливості не легкого життя бідного населення припортових районів Буенос-Айреса. Тому і початкова авторська назва циклу була сформульована Астором таким чином «Зміна пір року в житті бідного жителя передмістя Буенос-Айреса». Слід зазначити, що всі чотири танго-сезони первісно мали формат окремих самостійних композицій, які Астор П'яццолла створював протягом 1965–1970 рр. Перші презентування композицій втілювались диференційним форматом таким виконавським складом: solo бандонеона (Астор П'яццолла) у супроводі інструментального квінтету. І лише в 1970 році Астор П'яццолла прийняв рішення об'єднати всі чотири композиції-танго у цикл «Пори року в Буенос-Айресі» [5].

Створений у ХХ столітті цикл сезонних композицій Астора П'яццолли для бандонеона й інструментального квінтету у новочасі означається як оригінальний першотвір, який зумовлює народження великої кількості сучасних інтерпретаційних концепцій із втіленням різноманітних інструментальних складів ансамблів та оркестрів. Найбільш сприйнятливим і популярним визначається склад класичного формату: скрипаль-соліст і камерний оркестр.

Отже, цикл «Пори року в Буенос-Айресі» Астора П'яццолли розпочинається тематикою осені з огляду на аргентинський річний цикл.

І частина циклу «Осінь в Буенос-Айресі» утворена наскрізною формою із

сукупністю декількох об'єднаних розділів із динамічно темповими змінами (швидко-повільно-швидко-повільно-кода):

вступ – чотири стислі фрази в оркестрі у форматі ритмічної пунктуації, на фоні яких скрипаль-соліст створює ефект скреготу в кінці кожної фрази;

1 розділ-епізод – імпровізаційне solo скрипаля-соліста із додаванням дисонуючих ритмічних акордів в оркестрі, які поступово доповнюються ефектом glissando і означаються входом у tutti оркестру з гостро-ритмічним малюнком пульсації у партіях альтів і віолончелей із контрапунктними мотивними довершеннями у партіях перших та других скрипок;

2 розділ-епізод – сольна каденція віолончелі, яка має поступовий ефект нашаровування: спочатку гармонічною педаллю у двох віолончелістів, потім pizzicato у перших та других скрипок та тривалого звуку на флажолеті у скрипаля-соліста;

3 розділ-епізод – унісонне проведення джазової теми у скрипаля-соліста та перших і других скрипок, на фоні якої альти, віолончелі та контрабаси здійснюють ритмічну акцентовану пунктуацію у межах гармонії;

4 розділ-епізод – розгорнута каденція скрипаля-соліста спочатку solo, потім із гармонічною педальною підтримкою оркестру;

5 розділ-епізод – сольний епізод партії віолончелістів, який супроводжується витриманою треллю у скрипаля-соліста та дисонуючими акордами на glissando в оркестрі, тема віолончелістів у форматі tutti оркестру;

кода – solo скрипаля-соліста на гармонічній основі ритмічно пунктуаційних акордів зі вступу.

II частина циклу «Зима в Буенос-Айресі» базується на єдиній мелодійній ідеї, яка втілюючи розвиток, утворює нові співзвучні мотиви та гармонії з такими темповими градаціями (повільно-швидко-повільно-швидко-кода):

1 розділ-епізод – експозиційне проведення основної теми в інтервальному співвідношенні в партіях альтів і віолончелей із басовою підтримкою на pizzicato; на гармонійній основі теми проектується нова мелодія у скрипаля-соліста, яка супроводжується гармонічно-педальним фоном альтів і

віолончелей та ритмічними акцентованими акордами у партіях перших і других скрипок;

2 розділ-епізод – імпровізаційна каденція скрипаля-соліста; проведення основної теми першого розділу у скрипаля-соліста на фоні інтервальної пульсації альтів із почерговими перекличками спочатку із контрабасами, потім віолончелістами і поступовим додаванням гармонічного педального супроводу всього оркестру;

3 розділ-епізод – нова рухлива тема у tutti оркестру; повільне проведення основної теми із першого розділу у скрипаля-соліста з інтервальною пульсацією альтів і мотивами-відгуками у контрабасів; інтонаційно модифікована тема скрипаля-соліста і ледь чутним супроводом оркестру (епізод споглядальності);

4 розділ-епізод – пристрасно пульсуючого танго у скрипаля-соліста і акцентованими акордами оркестру; втілення основної теми у скрипаля-соліста із протиставленням пасажів перших і других скрипок (епізод протистояння);

5 розділ-епізод – каденція на основній темі у скрипаля-соліста і гармонічно-інтонаційною підтримкою віолончелі та лаконічними мотивами оркестру;

кода – інтонаційні мотиви основної теми у скрипаля-соліста і першої скрипки з підтемою-відповіддю альтів і віолончелі; нові інтонаційні фрази в інтервальному проведенні solo першої скрипки, solo альтів і solo віолончелі із рухливими мотивами на pizzicato у скрипаля-соліста; контрапунктний підголосок альтів із пульсуючим pizzicato скрипаля-соліста і першої та другої скрипок; імпровізаційна тема віолончелі із басовою підтримкою на pizzicato; solo скрипаля-соліста у викладі флажолетів і pizzicato перших та других скрипок.

III частина циклу «Весна в Буенос-Айресі» сформована на традиціях контрапункту – незалежного поєднання декількох мелодичних ліній у такому темповому співвідношенні (швидко-повільно-швидко-кода):

1 розділ-епізод – ґрунтується на поліфонічно-контрапунктному принципі:

- перше проведення теми solo концертмейстера партії перших скрипок,
- друге проведення теми solo концертмейстера партії альтів, як протискладення до першого проведення теми,
- третє проведення теми у скрипаля-соліста,
- четверте проведення теми tutti оркестром,
- п'яте проведення теми у трансформаційному вигляді партії скрипаля-соліста із контрапунктним доповненням оркестру,
- шосте проведення теми модифікованими мотивними відголосками теми спочатку у віолончелей, потім у скрипок;

2 розділ-епізод – на основі заданої теми з'являється нове тематичне зерно у скрипаля-соліста, доповнене фігураційними мотивами теми із першого розділу у скрипок і гармонічній підтримці оркестру;

3 розділ-епізод – основна тема контрапункту звучить у скрипаля-соліста із додаванням дисонуючих акордів оркестру на glissando; зміна функцій solo і доповнення: тепер основна тема проходить у партіях перших і других скрипок, а контрапунктні пасажні візерунки-довершення пурхають у скрипаля-соліста;

4 розділ-епізод – нова трансформація тематичного матеріалу обумовлює початок мотиву основної теми у всього оркестру із доповненням дисонансових гармоній і каденційних пульсацій в межах гармонії у скрипаля-соліста;

5 розділ-епізод – кульмінація модифікаційних змін, яка імітує змагання груп оркестру (скрипок і віолончелей);

кода – набуває формату сольної каденції скрипаля-соліста у супроводі акцентно-ритмічних збивок оркестру.

IV частина циклу «Літо в Буенос-Айресі» має наскрізну форму з постійно перемінними настроями з ефектом дзеркального відображення тем першого розділу в кінці частини з наступними темповими балансами (швидко-повільно-зростаюче напруження-швидко-кода):

вступ – сформовано чотирма мотивами синкопованим ритмом танго;

1 розділ-епізод – на фоні ритмічного супроводу вступу експонується саркастично глузлива тема у скрипаля-соліста, яка модифікується у наступних

проведеннях спочатку у вишукану грайливість у скрипаля-соліста із мелодичним доповненням партії першої скрипки, а надалі у суперечливий діалог скрипаля-соліста і перших скрипок; епізод контрастних співставлень: тема вступу у tutti оркестру, вкраплення теми А. Вівальді, тема вступу у tutti оркестру, вкраплення теми А. Вівальді;

2 розділ-епізод – меланхолійно-зажурена тема скрипаля-соліста із гармонічним миготінням оркестру та поступовим нарощуванням мотивами глузливого сарказму у партії віолончелей;

3 розділ-епізод – сумного роздуму скрипаля-соліста на фоні гармонійних відблисків оркестру та поступовим зростанням напруження втіленням іронічних знущань-мотивів в оркестрі;

4 розділ-епізод – саркастичного абсурду у звучанні оркестру, який поглинає скрипаля-соліста;

5 розділ-епізод – тема вступу у tutti оркестру; грайлива тема скрипаля-соліста першого розділу із мелодичними доповненнями скрипок; саркастична глузлива тема першого розділу у tutti оркестру;

кода – вкраплення теми А. Вівальді у tutti оркестру із саркастичним завершенням в стилі всієї частини.

Висловлюючи власну думку щодо циклу Астора П'яццолли «Пори року в Буенос-Айресі», А. Луніна зазначає: «П'яццолла змішав традиції і стилі, створив неймовірну стилістичну какофонію, але при цьому дуже оригінальну. Він зміксував модель барокового концерту з класичними законами мистецтва, прикрасивши гарною і міцною дозою джазу» [6, с. 1].

Здійснений аналіз першоджерела Антоніо Вівальді й інтерпретаційної версії Астора П'яццолли дозволяє зробити наступні узагальнення щодо споріднених та відмінних ознак циклів «Пори року». Спорідненими ознаками слід визначити загальні риси циклічності (наявність самостійних за будовою окремих частин, об'єднаних єдиним ідейно-художнім задумом) та принципи формування інструментовки (чергування епізодів solo та оркестру tutti, що відповідає канонам concerto grosso – інструментального змагання). До

відмінних ознак належать різні концепції побудови кожної частини циклу в контексті музичної форми, формування семантичних елементів музичної текстології (мелодія, ритм, гармонія) та звукопродукування музичного матеріалу.

Найбільш довершеним втіленням діалогу витонченого «барокко» Антоніо Вівальді і пристрасного «tango-nuevo» Астора П'яццолли, на думку автора статті, означається мистецький проєкт

Львівської обласної філармонії «Пори року: 4+4» реалізований 30 та 31 січня 2014 року. Академічний камерний оркестр «Віртуози Львова» (диригент народний артист України – Сергій Бурко) і скрипаль-соліст Назарій Пилатюк у реальному просторі і часі здійснили діалог сезонної музики Антоніо Вівальді і Астора П'яццолли з ефектним враженням одночасності двох паралельних світів: «Осінь» А. П'яццолли – «Осінь» А. Вівальді, «Зима» А. П'яццолли – «Зима» А. Вівальді, «Весна» А. П'яццолли – «Весна» А. Вівальді, «Літо» А. П'яццолли – «Літо» А. Вівальді [7]. Естетична вишуканість, гармонійна співзвучність, експресія темпераменту у звуковому потоці львівських музикантів створили особливу атмосферу наповнення витонченим мистецтвом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чотири пори року (Вівальді). URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8_%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83_\(%D0%92%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%B4%D1%96\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8_%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83_(%D0%92%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%B4%D1%96))
2. Полянко М. О. Історія розвитку скрипкового мистецтва : регіональні аспекти : кваліфікац. робота на здобуття освітн. ступеню магістра : 025 «Музичне мистецтво». Чернівці, 2021. 115 с.
3. Власенко С. А. Жанр інструментального концерту в творчості Антоніо

Вівальді : кваліфікац. робота на здобуття освітн. ступеню магістра : 025 «Музичне мистецтво». Суми, 2020. 58 с.

4. Ракочі В. О. Інструментальний концерт XVII–XVIII століть : генеза, класифікація, оркестр : дис. ... д-ра мистецтвознавства :17.00.03. Одеса, 2021. 625 с.

5. Пори року в Буенос-Айресі. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83_%D0%B2_%D0%91%D1%83%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%81-%D0%90%D0%B9%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%96

6. Луніна А. «Пори року» – вічна тема мистецтва? Музика : укр. інтернет-журнал. URL : <https://mus.art.co.ua/pory-roku-vichna-tema-mystetstva/>

7. При року: «4+4» 31.01.2024. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=GE2iQKwtCWA>